

Puheen ja vuorovaikutuksen tutkimuksen merkitys kriisinhallintakoulutuksessa ja kriisinhallinnassa

Yleistä

Kansainvälinen kriisinhallinta on läheinen osa Puolustusvoimien toimintaa. Suomi edistää kansainvälisen puolustusyhteistyön kehittämistä erityisesti YK:n, EU:n, Naton ja ETYJin puitteissa tapahtuvissa kehittämistoimissa, harjoituksissa ja operaatioissa. Kansainväliset kriisit ovat entistä monimuotoisempia ja monimutkaisempia. Kokonaisvaltaisen lähestymistavan (engl. 'integrated approach') mukaisesti kriisien ratkaisemiseen ja kriisinhallintaoperaatioihin osallistuu toimijoita useista valtioista sekä siviili- ja sotilasorganisaatioista. Siviiliorganisaatioita voivat olla esimerkiksi paikalliset hallintoviranomaiset, poliisi ja kansainväliset organisaatiot. Kaikkien toimijoiden tavoitteena on kriisitilanteesta kärsivien siviilien suojele ja kohdealueen yhteiskunnallinen vakauttaminen.

Kriisinhallintakoulutuksen yhtenä tärkeänä oppimistavoitteena on vahvistaa toimijoiden (esim. sotilaiden) kyvykkyyttä ja edellytyksiä toimia monimutkaisissa ja haasteellisissa kriisinhallintaoperaatioissa. Kriisinhallintaoperaatiot ovat aina monikansallisia. Ne edellyttävät toimijoilta joustavuutta, tehokkuutta ja sopeutumiskykyä ympäristöissä, joissa on osallistujia eri kansallisuuksista ja organisaatioista ja joissa osallistujien taustat ja toimintatavat voivat erota toisistaan paljonkin. Kriisinhallinnan työkieli on englanti. Operaatioissa osallistujien englannin kielen taito vaihtelee, jolloin sen käyttö yhteisenä työkielenä – eli ns. lingua francana – voi luoda haasteita vuorovaikutukselle ja yhteistoiminnalle.

Kriisinhallintatyö monimutkaisissa, moniulotteisissa ja monikansallisissa tilanteissa edellyttääkin onnistunutta yksilöiden välistä vuorovaikutusta, yhteistoimintaa ja yhteisten käytäntöjen luomista. Riippumatta siitä, onko kyseessä strateginen, operatiivinen, taktinen tai tekninen operaatiotasoa, puheella ja vuorovaikutuksella on keskeinen rooli kriisinhallinnassa. Puheen avulla ja vuorovaikutuksessa jaetaan tietoa, luodaan tilannetietoisuutta, ratkaistaan haastavia tilanteita ja neuvotellaan eri osapuolien välillä. Puhumisen ja vuorovaikutuksen merkitystä painotetaan kriisinhallintakoulutuksessa koko ajan.

Kriisinhallintakoulutuksessa käytettävän puheen ja vuorovaikutuksen tutkimus on uusi tutkimusalue Suomessa. Se on osa laajempaa etnografista tutkimuskokonaisuutta, jota Maanpuolustuskorkeakoulun johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitoksella ja Puolustusvoimien kansainvälisessä keskuksessa on viime vuosina sovellettu erityisesti kansainvälisissä kriisinhallintaharjoituksissa. Etnografia tarkoittaa osallistuvaa tutkimusta, jossa tutkijat ovat mukana harjoituksissa. He havainnoivat, tekevät muistiinpanoja, kirjoittavat kenttäpäiväkirjaa, valokuvaavat sekä keskustelevat ja haastattelevat toimijoita. Olemalla mukana harjoituksissa tutkijat pääsevät syvällisesti tarkastelemaan osallistujien välistä toimintaa, sen prosessoitumista ja käytänteitä. Se mahdollistaa konkreettisesti pääsyn ilmiöihin sekä toiminnan nopeaan rytmiin. Etnografian avulla kriisinhallinnan kompleksisuus saadaan siis näkyväksi ja sitä pystytään tutkimaan tarkasti. Nyt tutkimusotetta on ensimmäistä kertaa syvennetty videonauhoituksilla, jotka mahdollistavat yhä tarkemman ja hienosyisemmän vuorovaikutuksen analysoimisen.

Menetelmä

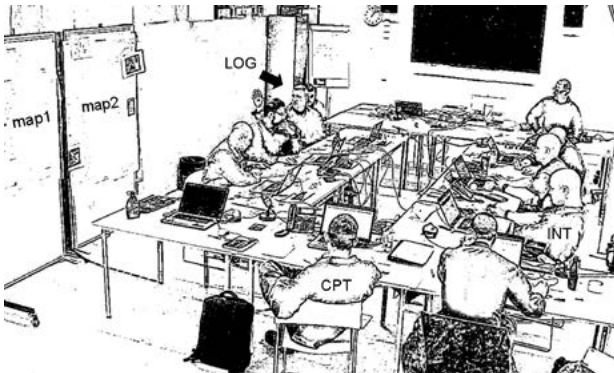
Videonauhoitusten analysointiin käytetään keskustelunanalyysin menetelmää, joka tuo lisää syvyyttä etnografiseen tutkimukseen. Keskustelunanalyysi on laadullinen tutkimusmenetelmä. Siinä käytettävät videonauhoitukset kerätään aidoissa vuorovaikutustilanteissa ja niiden pohjalta tehdään yksityiskohtaisia litteraatteja. Keskustelunanalyysia käytetään laajasti esimerkiksi yhteiskunta-, kieli- ja kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Sen avulla tutkitaan ihmisten välistä toimintaa pureutumalla puheen ja kehollisen vuorovaikutuksen yksityiskohtiin. Katsomalla videoaineistoja useaan kertaan tutkijan tavoitteena on tunnistaa videoaineistosta toiminnan kannalta tärkeitä ilmiöitä. Aineistojen pohjalta tehtävät litteraatit kuvaavat osallistujien puheen ja kehollisen toiminnan yksityiskohtia. Analyysi keskittyy osallistujien toimintaan puheenvuoro puheenvuorolta ja hetki hetkeltä. Sen avulla voidaan kuvata, miten erilaiset tilanteet alkavat, kehittyvät ja

päätyvät (esim. johtaen päätöksentekoon) ja miten esimerkiksi kriittiset tilanteet ratkaistaan onnistuneesti yhdessä. Sen avulla voidaan myös kuvata reaaliajassa, miten osallistujat reagoivat yksittäisiin tapahtumiin sekä luovat yhteisymmärrystä. Keskusteluanalyysin avulla voidaan siten tunnistaa ja kuvata vuorovaikutuksen ilmiöitä, joilla keskustelijat osoittavat ymmärrystä muiden tekemistä ja ympärillä tapahtuvista asioista sekä tunnistavat ja ratkaisevat ongelmia yhdessä.

Keskusteluanalyysia ei ole aiemmin käytetty kriisinhallintakoulutuksen tutkimuksessa. Ensimmäisen kerran tutkijat pääsivät tekemään videonauhoituksia monikansallisessa VIKING18-kriisinhallintaharjoituksessa huhtikuussa 2018. VIKING on Ruotsin puolustusvoimien, Ruotsin maanpuolustusyliopiston ja Folke Bernadotte -säätiön järjestämä monikansallinen esikuntaharjoitus. Siinä simuloidaan kuvitteellista YK-mandaatilla ja Naton johdolla toteutettavaa kansainvälistä kriisinhallintaoperaatiota. VIKING18 oli järjestyksessä kahdeksas VIKING-harjoitus. Siihen osallistui n. 2 500 henkilöä yli 50 maasta ja kymmeniä eri kansainvälisiä järjestöjä. Harjoitus järjestettiin samanaikaisesti viidessä eri maassa.

Videoaineistojen keräämiseen ja analysointiin liittyy tutkimuseettisiä kysymyksiä, joihin vastaaminen kriisinhallintakoulutuksen kontekstissa on erityisen tärkeää. Tutkimusta varten on etukäteen hankittu tutkimusluvut pääesikunnalta ja jokaiselta harjoituksen pääjärjestäjältä. Tutkimuksesta on informoitu kaikkia harjoitukseen osallistujia etukäteen. Jokaisella on ollut myös mahdollisuus kieltäytyä tutkimuksesta. Tutkimuksen pohjalta tehtävistä julkaisuista ja raporteista häivytetään tiedot, joiden perusteella osallistujat voitaisiin yksilöidä (esim. nimi, kansallisuus, sotilasarvo). Esimerkiksi kuvat muokataan niin, ettei niistä voi yksilöidä henkilöitä (kuva 1).

VIKING18-harjoituksessa videonauhoitukset tehtiin taketisen tason (Maavoimien prikaati) operaatiokeskuksessa

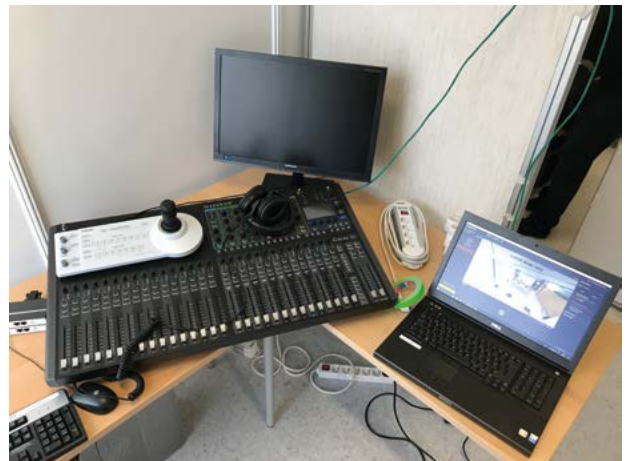
Kuva 1. Videonauhasta kaapattu kuva, jossa operaatiokeskuksen toimijat on anonyisoitu.

(kuva 1). Prikaatin tason keskus on tilannetietoisuuden ja oikean informaation välittämisen näkökulmasta keskeinen solmukohta. Sen tehtävänä on ylläpitää kokonaiskuvaa operaatiosta, ennustaa tulevia tapahtumia sekä käsitellä muualta tulevaa tietoa ja välittää sitä eteenpäin. Siellä tehdään operaatioon liittyviä päätöksiä, jotka pohjautuvat eri lähteiden pohjalta rakentuvaan tilannekuvaan ja keskusteluihin operaatiokeskuksen eri toimijoiden välillä. VIKING18-harjoituksessa operaatiokeskuksessa toimi kymmenen eri puolustushaarojen sotilaspeserä.

Korkealaatuisen kuvan ja äänen nauhoittaminen isossa ja kiireisessä tilanteessa on haasteellista. Videoaineistojen nauhoittamisessa käytettiin yhtä 360-asteen videokameraa (kuva 2), joka kiinnitettiin keskelle operaatiokeskuksen kattoa, ja yhtä kameraa, jolla nauhoitettiin yleiskuva huoneesta. Kamerat yhdistettiin tietokoneeseen LAN-kaapelilla ja nauhoituksista tehtiin koko ajan varmuuskopioita. Osallistujien puhe nauhoitettiin kymmenellä korkealaatuisella

Kuva 2. Videonauhoituksissa käytetty 360-asteen kamera. (Kuva: Pentti Haddington)

Kuva 3. Operaatiokeskuksen puhe nauhoitettiin usealla mikrofonilla, jotka reititettiin äänipöydän kautta tietokoneeseen. (Kuva: Pentti Haddington)

mikrofonilla, jotka aseteltiin operaatiokeskuksen vuorovai-
kutuksellisiin fokuksipisteisiin, kuten upseerien työpöydille ja
seinäkarttojen läheisyyteen, ja reititettiin äänipöydän kautta
tietokoneeseen (kuva 3).

Mitä ilmiöitä voidaan tutkia?

Keskusteluanalyysin menetelmän sekä kerättyjen videoai-
neistojen avulla on mahdollista tutkia erilaisia puheen ja
vuorovaikutuksen ilmiötä. Alustavan tutkimuksen perusteel-
la aineistosta nousee esille seuraavia tutkittavia asioita.

- Mikä on puheen ja vuorovaikutuksen merkitys, kun toimi-
jat, jotka useinkaan eivät tunne toisiaan, alkavat ryhmytyä ja
tehdä yhteistyötä kriisinhallintaharjoituksessa? Miten toimi-
jat esimerkiksi ratkaisevat haastavia tilanteita yhdessä?
- Miten osallistujat ovat vuorovaikutuksessa organisaatiora-
jojen yli? Miten erilaiset taustat (esim. kansallisuus, organi-
saatio, kokemus, kielitaito) vaikuttavat vuorovaikutukseen?
Miten toimijat ratkaisevat puheen ja vuorovaikutuksen avul-
la erilaisista taustoista johtuvat epäselvyydet ja väärintymmär-
rykset?
- Miten osallistujat ratkaisevat yllättäviä häiriötilanteita tai
ongelmia, kun heiltä vaaditaan nopeaa reagointia ja nopeita
ratkaisuja? Mitkä ovat ne tehokkaat vuorovaikutuksen kei-
not, joilla ongelmia aletaan ratkaista? Mitkä ovat ne kestä-
vät käytänteet, joiden avulla osallistujat jakavat, levittävät ja
osoittavat vastaanottaneensa ja ymmärtäneensä tietoa? Miten
osallistujat sanovat, etteivät ymmärtäneet, mitä heille sanotiin?
Miten osallistujat saavat tiedon, että heidät ymmärrettiin?
Miten osallistujat pyytävät tarkentamaan heille kerrot-
tua asiaa? Miten osallistujat selvittävät, kuka tietää mitä?

Mitä hyötyä tästä tutkimuksesta on?

Tutkimus luo "tieteellistä mikrotilannekuvaa" yhden krii-
sinhallintaharjoituksen operaatiokeskuksen toiminnasta.
Tutkimuksen kohde, operaatiokeskus, on tilannekuvan ra-
kentamisen, luomisen ja jakamisen ydinyksikkö. Siellä raken-
netaan ajantasaista tilannekuvaa, jonka perustalle komentaja

sekä muut yksiköt ja toimijat voivat suunnitella ja toteuttaa
oman toimintansa. Tutkimustulokset tulevat antamaan sy-
vällistä kuvaa operaatiokeskuksen erityisestä tehtävästä, sen
prosesseista ja tunnusmerkeistä. Samalla tulokset heijastavat
laajemmin niitä piirteitä, ilmiöitä ja haasteita, joita saattaa
esiintyä yleensäkin monikansallisen ja kansallisen operaatio-
keskuksen toiminnassa.

Yleisemmin tarkasteltuna tutkimus ja koulutus ovat tulevai-
suuteen orientoituneita toimintoja. Niiden avulla tehdään nä-
kyväksi koulutuksessa, harjoituksissa ja siten myös todellisessa
toiminnassa olevia ilmiöitä, joiden ymmärtäminen on mer-
kittävää kriisinhallintaoperaation onnistuneelle toiminnalle.
Ne mahdollistavat kyvyn vastata, joustaa ja mukautua mo-
nimutkaisen toimintaympäristön vaatimuksiin tehokkaasti.
Samalla ne saattavat nostaa esiin ilmiöitä, jotka edellyttävät
toiminnan uudelleenarviointia, uusien toimintamuotojen ja
-käytänteiden luomista sekä yleisemmin innovatiivista otetta.

Tutkimustietoon perustuva kriisinhallintakoulutus ja -harjoit-
ukset luovat ja kehittävät kyvykkyyttä, ymmärrystä ja verkos-
toja toimia yhä monimutkaisemmissa kriisinhallintaympä-
ristöissä. Nämä kyvykkyydet ja kokemukset ovat merkittäviä
myös kansallisen puolustuksen ja kokonaisturvallisuuden
kehittämisessä. Koska Suomen turvallisuusympäristö on yhä
enemmän yhteydessä kansainväliseen toimintaympäristöön,
Puolustusvoimien kyky hyödyntää kansainvälisissä kriisin-
hallintaoperaatioissa ja -harjoituksissa hankittua osaamista
sekä kyky soveltaa sitä kansalliseen toimintaympäristöön on
ensiarvoisen tärkeää.

Kirjoittajat:

Pentti Haddington on englannin kielen professori Oulun
yliopiston Kielten ja kirjallisuuden tutkimusyksikössä.

Soili Paananen on kriisinhallinnan apulaisprofessori
Maanpuolustuskorkeakoulun johtamisen ja
sotilaspedagogiikan laitoksella.

Antti Kamunen on tohtoriopiskelija Oulun yliopiston Kielten
ja kirjallisuuden tutkimusyksikössä.